

Přístaviště tradičních monoxylů (lodí vyrobených z jediného kmene), které jsou hlavním dopravním prostředkem v oblasti Mamberamo.

Ochrana přírody v indonéské Nové Guineji – povodí řeky Mamberamo

Antonín Krása

Návštěva Nové Guineje je neopakovatelným zážitkem, ať už se vydáte na východ, kde leží nezávislý stát Papua – Nová Guinea (PNG), nebo na méně známý západ patřící Indonésii. Ostrov, ležící prakticky na rovníku, je značně členitý, žijí zde neobvyklá zvířata, ale návštěvníka z Evropy zaujmou i místní domorodci a jejich život. Řada z nich je totiž stále úzce svázána s divokou přírodou, která jim poskytuje potravu, ale i další potřebné zdroje.

Nová Guinea, kde najdete bohaté korálové ostrovy, stále ještě rozsáhlé nížinné deštné lesy, horský mlžný prales, ale i alpské bezlesí, se může pochlubit značně vysokou biodiverzitou a endemismem. Bohatě jsou zde zastoupeni ptáci a prvky gondwanského původu, ať už jde o rostliny, nebo vačnatce či plazy. K nejzajímavějším obyvatelům patří stromoví klokani, rajky, jedovatí ptáci pišci (*Pitohui*) nebo scinkové zelenokrvky (*Prasinohaema*). Zcela zde ale chybějí některé skupiny, jako jsou kopytníci (zdívocela zde ale prasata), šelmy, opice nebo třeba ocasatí obojživelníci.

Indonéská Nová Guinea

Západní část ostrova (je rozdělen zhruba podél 141° v. d.) má neobvyklý tvar, který domorodcům připomíná rajčí hlavu, podle níž nejzápadnější část ostrova nazvali. V základních rysech se ale podobá východní polovině ostrova. Středem se táhne mohutný pás Centrálního pohoří s nejvyšším vrcholem celého ostrova, Puncak Jaya (také Carstenz Pyramid, 4 884/5 030 m n. m. – údaj se v jednotlivých mapách liší). Na severní i jižní straně horského masivu se nacházejí rozlehlé nížiny, z nichž jižní zabírá třetinu indoné-

ké části ostrova. Nížina na severu je menší, ale i tak pokrývá asi 40 000 km², což odpovídá polovině rozlohy České republiky. Protéká jí řeka Mamberamo, vzniklá spojením toků Tariku a Tarikatu. Tyto mohutné řeky meandrují stovky kilometrů ve vnitrozemské části nížiny, kterou od vlastní delty odděluje Van Reesovo a Gauttierovo pohoří.

Širší oblast nížiny Mamberamo byla po dlouhou dobu uzavřenou vojenskou částí, do které se nikdo nepovolaný nemohl dostat. Dokonce i domorodci, odbojní Papuánci, odsud před zhruba 25 lety utekli před represemi indonéského režimu (Indonésie tuto část ostrova anektovala v 60. letech 20. století). Jejich půdu získávali přistěhovalci z Jávy, Sulawesi a dalších přelidněných ostrovů. V současnosti je už situace jiná – vláda se snaží získat si domorodce pomocí hmotných statků, staví pro ně domy nebo pořízuje sluneční kolektory na výrobu elektřiny. K přesídlování obyvatel z jiných částí Indonésie však dochází i nadále.

Z důvodu dlouhodobého uzavření je celá oblast jen velmi málo prozkoumána a na objevení zde čekají desítky neznámých druhů. To se potvrdilo i v nedávných letech, kdy byly v pohoří Foja při několika expedicích nalezeny a popsány desítky nových druhů, nejen rostlin, bezobratlých nebo žab, ale i ptáků a savců. Přímořská i vnitrozemská část nížiny stejně jako pohoří v jejím středu si díky tomu vysloužila ochranu – byla zde vyhlášena chráněná oblast Mamberamo – Pegunungan Foja Wildlife Reserve.

Na veliké řece

Člověk zvyklý na středoevropské regulované toky nevěří vlastním očím, když nad nížinou přelétá v malém letadle. Vodní toky

zde divoce meandrují, místy vytvářejí několik paralelních koryt, někde se zakusují do okolního terénu, zatímco jinde unášený materiál ukládají. Kromě tekoucích řek tu najdeme i spoustu slepých ramen či větších říčních jezer. Řeky se také pravidelně vylévají ze svých břehů a zaplavují rozlehlé oblasti.

Složitě topologii vodních těles a dynamice jejich vzniku a zániku, respektive přesunu z místa na místo, odpovídá i zdejší pestrá vegetace. Najdeme tu nejrůznější formace od pionýrských rákosin rostoucích na vznikajících náplavech přes galeriové porosty na březích toků až po skutečný deštný prales, za kterým se ale většinou musíme vypravit dále od aktivního říčního koryta. Rákosiny jsou samozřejmě druhově i strukturně chudé, ale zaujmou svou výškou, jež dosahuje i přes 3 metry. Jen o něco bohatší jsou porosty rostoucí na trvale podmačených stanovištích, v nichž dominuje ságovník pravý (*Metroxylon sagu*), místy pak některý z pandánů. S nimi se mozaikovitě mísí další typy lesů, jejichž strukturní i druhová bohatost je nesrovnatelně vyšší. Dominují jim mohutné stromy s podpůrnými deskovitými kořeny, které jsou zde potřeba k udržení stability, nebo škrtiči, kteří v nich mají oporu (např. *Artocarpus*, *Ficus*). V keřovém patře najdeme např. pepřovníky či dracény, zástupce rodů *Psychotria* a *Barringtonia* nebo cykasy. Nechybějí ani epifyty, těch je ale na Nové Guineji v porovnání s jinými tropickými oblastmi poměrně málo.

Podobu vegetace určuje její umístění, tedy zda roste na nízkém přeplavovaném náplavu nebo na staré vyvýšené terase, stejně jako délka sukcesí pochodů od doby jejího uchycení na daném místě. Bohatě strukturovaných lesů je zde proto ve srovnání s ochuzenějšími typy vegetace méně, protože ke svému vniku potřebují nejvíce

Pohled do nitra nížinného pralesa v nížině řeky Mamberamo

času a nesnášejí dlouhodobé zaplavení. V samotné nížině ale nejsou příliš dotčeny jinak běžným klučením z důvodu zakládání nových poliček.

Bohatost a složení bezobratlé fauny vodních toků lze pouze domýšlet, okolní lesy jsou plné tvarově, barevně a velikostně zajímavých motýlů, mravenců, ploštic, pavouků nebo mnohonožek. Seznámení s rybami je jednodušší, protože je rybáři pravidelně prodávají na místním trhu, kde zaujmou zvláště i metr velcí a velmi chutní sumečci rodu *Clarias*. Na ryby jako potravu je pak navázána většina dalších živočichů. Největšími z nich jsou krokodýl mořský a menší krokodýl novoguinejský. Žijí zde také velké agamy

U kasuára menšího (*Casuarii bennetti*) se o mláděta stará stejně jako u jiných pštrosů samec.

Drobná epyfitická orchidej roste v údolí potoka na severním okraji nížiny Mamberamo.

molucké (*Hydrosaurus amboinensis*) nebo sladkovodní želvy, z nichž největší jsou kožnatky *Pelochelys bibroni*, dorůstající délky přes 1,5 metru. Protože ale žijí velmi skrytě, prozradí jejich přítomnost jen trychtýřovité prohlubně v místech, kam kladou vejce.

Hojní a snadno pozorovatelní jsou na vodu vázaní ptáci, např. ledňáček hedvábný, potápka australská, husička tečková, kormorán australský, volavka šedohnědá či kvakoš rezavý. V okolních lesích žije velké množství drobných pěvců či holubů, ale spatřit můžeme i dva druhy papoušků kakadu, zoborožce papuánské (*Rhyticeros plicatus*) nebo některého z dravců, např. kontrastně zbarveného luňáka bráhmanského (*Haliastur indus*). Nechybí zde ani taboni novoguinejské (*Megapodius affinis*) a nelétaví kasuáři, kteří jsou největšími zdejšími ptáky.

Ochrana přírody a její budoucnost

Nížina řeky Mamberamo je pro svou odlehlost a špatnou dostupnost jen málo dotčená negativními vlivy současné globální ci-

vilizace. I sem létají letadla, ale pouze malá, která zvládnou přepravit jen několik osob nebo pár set kilogramů zboží. Na řece, která je hlavní a na řadě míst jedinou dopravní tepnou, ale potkáte domorodce, jejichž dřevěné loďky jsou již vybaveny benzinovými motory. Domorodci totiž po civilizačních vymoženostech, ať už motorech, televizích nebo umělohmotných nádobách, které jim přivážejí indonéští obchodníci, touží. Možnosti výtěžku jsou sice omezené, přesto ale mají aktivity zdejších obyvatel na okolní přírodu nezanedbatelný dopad.

Oproti jiným oblastem je zde poměrně nízká míra kácení pralesů, protože rybolov poskytuje dostatek potravy, a není proto třeba mít tolik políček jako v jiných oblastech, kde tvoří rostlinná složka významnější část potravy. Z důvodu odlehlosti a nízké dopravní kapacity se tu nedaří a ještě dlouho nebude ani komerčnímu dřevařství. Lov divokých zvířat je sice běžný, ale na rozdíl od PNG je zde omezeno používání luků a vzduchovky nejsou na lov větších zvířat ideální. Menšímu tlaku jsou vystavena také některá „trofejní“

zvířata, jako jsou rajky nebo stromoví klokani, protože je zde vidět zřetelný ústup od tradiční kultury, v níž tvoří významnou součást kmenových ozdob.

Řeky jsou oproti lesu využívány intenzivněji, ale protože možnosti komerčního rybolovu jsou omezené, zdá se současná míra jejich využití udržitelná. Trochu jiné je to s lovem krokodýlů, který je pro domorodce jednou z mála možností výtěžku. Ryby se totiž ve zdejším klimatu brzy zkazí, a tak jsou určeny takřka výhradně pro okamžitou spotřebu na místním trhu. Pečené či uzené krokodýlí maso ale vydrží déle, stejně jako trochu překvapivě sádlo, které se podle tradice uplatňuje v léčbě nejrůznějších zranění a nemocí. Domorodci mají příjem zejména z prodeje krokodýlích kůží, které suší před svými domy a následně prodávají překupníkům do Jayapury. Přesto se zdá, že i lov krokodýlů je zatím udržitelný, protože domorodci mohou k jejich lovu používat jen omezenou škálu zbraní a nástrojů.

Další možností výtěžku je těžba zlata, potenciálně největší hrozba pro celou oblast. Domorodci ho rýžují v drobných vodotečích v přilehlých pahorkatinách, a protože se zatím jedná o neintenzivní a do rozsáhlého území rozprostřenou aktivitu, jsou její dopady na místní přírodu zanedbatelné. Horší jsou ovšem výhledy do budoucna, protože pravděpodobnost otevření velkého dolu, ať už na zlato, měď či jiné kovy, je poměrně velká. Podobných dolů je totiž na Nové Guineji několik; největší Freeport leží poměrně nedaleko na jihu Centrálního pohoří a kromě peněz pro vládu a těžáře je také zdrojem značného sociálního napětí a devastace okolní přírody. Místní lidé si bohužel možné negativní dopady vůbec neuvědomují, očekávají jen přínosy a vyloženě si příchod těžebního kolosu přejí. Zůstává proto otázkou, jak dlouho ještě zůstane nížina řeky Mamberamo taková jako dnes a co se stane s celým rozsáhlým chráněným územím v budoucnu.

Foto Antonín Krása

Autor pracuje na ředitelství Agentury ochrany přírody a krajiny ČR, Sekce ochrany přírody a krajiny

Domorodci suší u svých příbytků krokodýlí kůže určené k prodeji.

SUMMARY

Kráska A.: Nature Conservation in Indonesian Papua: the Mamberano River Basin

The article presents nature and threats to it in the Mamberamo region, located in the northern part of Indonesian Papua. The Mamberano River and its tributaries is a natural axis of the area covering the territory comparable with a half of the Czech Republic's one. It also includes a mountain range in its central part. The area visited is

covered by a mosaic of various habitats, from reed beds and gallery forest to highly structured, species-rich humid forest growths. The basin is inhabited by a huge range of animals preferring not only water bodies, but also growths located quite far from waters. Both birds and invertebrates, but also crocodiles are common there. The area has been only sparsely populated by humans. Due to remote locations and limited tools, human pressures have been relatively low and at present definitely sustainable. The most important threat to the whole area is gold and other metal mining which could very easily destroy the region's unique nature.